

2026. 13 (2)

Asian Journal

"STEPPE PANORAMA"

ISSN 2710-3994

ISSN 2710-3994 (online)

Құрылтайшысы және баспагері: Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Ғылыми журнал Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде 2025 ж. 5 сәуірде тіркелген. Тіркеу нөмірі № KZ91VPY00116246. Жылына 6 рет жарияланады (электронды нұсқада).

Журналда тарих ғылымының *келесі бағыттары* бойынша ғылыми жұмыстар жарияланады: тарих, этнология.

Жарияланым тілдері: қазақ, орыс, ағылшын.

Редакция мен баспаның мекен-жайы:

050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй

ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Журнал сайты: <https://ajspiie.com>

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы
Тарих және этнология институты 2025
© Авторлар ұжымы, 2025

БАС РЕДАКТОР

Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР ҒЖБМ ҒКШ.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас директоры. (Қазақстан)

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Аутрам Алан (Outram Alan) — археология ғылымдарының докторы, Эксетер университеті, тарих және археология кафедрасының профессоры. (Ұлыбритания)

Аширов Адхамжон Азимбаевич — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Өзбекстан Республикасы Ғылым академиясының Тарих институтының Этнология және антропология орталығының меңгерушісі. (Өзбекстан)

Әбіл Еркін Аманжолұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты. (Қазақстан)

Әлімбаев Нұрсан — тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

Вернер Кунтһиа (Werner Cynthia) — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Техас университеті. (АҚШ).

Дайнер Александр (Diener Alexander) – тарих ғылымдарының докторы, профессор. Канзас университеті. (АҚШ)

Жаркен Айгүл Мәлікқызы — тарих ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)

Көкебаева Гүлжауһар Какенқызы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. (Қазақстан)

Кригер Виктор (Kriege Viktor) — тарих ғылымдарының докторы, Нюрнбергтегі Бавариялық немістер мәдени орталығының (BKDR) ғылыми қызметкері. (Германия)

Оайон Изабель (Ohayon Isabelle) — тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, CERCEC директорының орынбасары, Францияның Ұлттық ғылыми зерттеу орталығының (CNRS) қызметкері. (Франция)

Сабурова Татьяна — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Индиана университеті. (АҚШ)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) — PhD, Оксфорд университетінің профессоры. (Ұлыбритания)

Муминов Ашірбек Құрбанұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ислам тарихы, өнер және мәдениет ғылыми-зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері IRCICA – İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi. (Түркия)

Римантас Желвис (Želvys Rimantas) — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті. (Литва)

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)

Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)

Томохико Уяма — PhD, Хоккайдо университетінің Славян және Еуразиялық зерттеулер орталығының профессоры (Жапония)

Ян У. Кэмпбелл (Ian W. Campbell) — PhD, Калифорния университетінің профессоры (АҚШ)

ЖАУАПТЫ РЕДАКТОР

Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы — тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

ҒЫЛЫМИ РЕДАКТОРЛАР

Қапаева Айжан Тоқанқызы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының Бас ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

Кубеев Рустем Жаулыбайұлы — Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

ТЕХНИКАЛЫҚ ХАТШЫ

Бурханов Бимурад Бадритдинұлы — магистр, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының ғылыми қызметкері. (Қазақстан).

Копеева Сания Жуматайқызы — магистр, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының қызметкері. (Қазақстан).

ISSN 2710-3994 (online)

Учредитель и издатель: РГП на ПХВ «Институт истории и этнологии им.Ч.Ч. Валиханова»
Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан

Научный журнал зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации
Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан, свидетельство о
регистрации:

№ KZ91VPY00116246 от 03.04.2025 г. Публикуется 6 раз в год (в электронном формате).

В журнале публикуются научные работы *по следующим направлениям* исторической науки:
история, этнология.

Языки публикации: казахский, русский, английский.

Адрес редакции и издательства:

050010 Республика Казахстан, г. Алматы, ул. Шевченко, д. 28

РГП на ПХВ Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова КН МНВО РК

Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Сайт журнала: <https://ajspiie.com>

© Институт истории и этнологии
имени Ч.Ч. Валиханова, 2026

© Коллектив авторов, 2026

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Кабульдинов Зиябек Ермуханович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, генеральный директор Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова КН МНВО РК. (Казахстан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Абиль Еркин Аманжолович — доктор исторических наук, профессор, Депутат Мажилиса Парламента РК. (Казахстан)

Алимбай Нурсан — кандидат исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

Аутрам Алан (Outram Alan) — доктор археологических наук, профессор департамента археологии и истории Университета Эксетера. (Великобритания)

Аширов Адхамжон Азимбаевич — доктор исторических наук, профессор, заведующий Центром этнологии и антропологии Института истории Академии наук Республики Узбекистан. (Узбекистан)

Вернер Синтия (Werner, Cynthia) — доктор исторических наук, профессор. Техасский университет. (США)

Дайнер Александр (Diener Alexander) — доктор исторических наук, профессор. Канзасский университет (США)

Жаркен Айгуль Маликовна — доктор исторических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилёва. (Казахстан)

Исмагулов Оразак Исмагулович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. (Казахстан)

Кокебаева Гульжаухар Какеновна — доктор исторических наук, профессор Казахского национального университета имени Аль Фараби. (Казахстан)

Кригер Виктор (Kriege Viktor) — доктор исторических наук, научный сотрудник Баварского культурного центра немцев (BKDR) в Нюрнберге. (Германия)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) — PhD, профессор Оксфордского университета. (Великобритания)

Муминов Аширбек Курбанович — доктор исторических наук, профессор, старший научный сотрудник Исследовательского центра исламской истории, искусства и культуры. IRCICA – İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi. (Турция)

Оайон Изабель (Ohayon Isabelle) — кандидат исторических наук, профессор, заместитель директора CERCEC, сотрудник Национального центра научных исследований Франции (CNRS). (Франция)

Римантас Желвис (Želvys Rimantas) — доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет. (Литва)

Сабурова Татьяна — доктор исторических наук, профессор, Университет Индианы. (США)

Таймагамбетов Жакен Кожаметович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК. (Казахстан)

Томохико Уяма — PhD, профессор Центра славяно-евразийских исследований Хоккайдского университета (Япония)

Ян Кэмпбелл (Ian W. Campbell) — PhD, профессор Калифорнийского университета (США)

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Каипбаева Айнагуль Толганбаевна — кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

НАУЧНЫЕ РЕДАКТОРЫ

Капаева Айжан Токановна — доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан).

Кубеев Рустем Джаулыбайулы — научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан).

ТЕХНИЧЕСКИЙ СЕКРЕТАРЬ

Бурханов Бимурад Бадритдинович — магистр, научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан).

Копеева Сания Жуматаевна — магистр, сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан).

ISSN 2710-3994 (online)

Founder and publisher: RSE on REM “Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology” of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan

The scientific journal is registered at the Committee for Communications, Informatization and Information of the Ministry for Investments and Development of the Republic of Kazakhstan, registration certificate: No. KZ91VPY00116246 dated 03.04.2025. The journal is published 6 times a year (in electronic format).

The journal publishes scientific works in the *following areas* of historical science: history, ethnology.

Publication languages: Kazakh, Russian, English.

Editorial and publisher address:

28 Shevchenko Str., 050010, Almaty, Republic of Kazakhstan

RSE on REM Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MSHE of the Republic of Kazakhstan

Tel.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Journal website: <https://ajspiie.com>

© Ch.Ch. Valikhanov Institute
of History and Ethnology, 2026
© Group of authors, 2026

EDITOR-IN-CHIEF

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General Director of Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology SC MSHE RK. (Kazakhstan)

EDITORIAL BOARD

Abil Yerkin Amanzholovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Member of the Mazhilis of the Parliament of the RK. (Kazakhstan)

Alimbay Nursan — Candidate of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

Azimqulov Javohir — Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Center for Ethnology and Anthropology at the Institute of History, Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan. (Uzbekistan)

Diener Alexander — Doctor of Political Science, Professor, University of Kansas. (USA)

Ian W. Campbell — PhD, Professor at the University of California (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University. (Kazakhstan)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna — Doctor of Historical Sciences, Professor at the Al Farabi Kazakh National University. (Kazakhstan)

Kriege Viktor — Doctor of Historical Sciences, Researcher at the Bavarian Cultural Center of Germans (BKDR) in Nuremberg. (Germany)

Morrison Alexander — PhD, Professor, University of Oxford. (UK)

Muminov Ashirbek Kurbanovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Senior Researcher at the Research Center for Islamic History, Art and Culture. IRCICA (İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi). (Turkey)

Ohayon Isabelle — Candidate of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of CERCEC, Researcher at the French National Center for Scientific Research (CNRS). (France)

Outram Alan — Doctor of Archaeological Sciences, Professor in the Department of Archaeology and History at University of Exeter. (Britain)

Rimantas Želvys — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University. (Lithuania)

Saburova Tatiana — Doctor of Historical Sciences, Professor, Indiana University. (USA)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan. (Kazakhstan)

Werner, Cynthia — Doctor of Historical Sciences, Professor, Texas university. (USA)

Tomohiko Uyama — PhD, Professor at the Slavic-Eurasian Research Center, Hokkaido University. (Sapporo, Japan)

Zharken Aigul — Doctor of Historical Sciences, Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University. (Kazakhstan)

EXECUTIVE EDITOR

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna — Candidate of Historical Sciences, leading researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Kazakhstan).

ACADEMIC EDITOR

Kapaeva Aizhan Tokanovna — Doctor of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

Kubeyev Rustem Dzhaulybayuly — researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

TECHNICAL SECRETARY

Burkhanov Bimurad Badritdinovich — Master's, researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

Kopeyeva Saniya Zhumataevna — Master's, researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

ТАРИХНАМА ЖӘНЕ ДЕРЕКТАНУ / ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ /
HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDIES

Published in the Republic of Kazakhstan
Asian Journal “Steppe Panorama”
Has been issued as a journal since 2014
ISSN 2710-3994.
Vol. 13. Is. 2, pp. 329-341, 2026
Journal homepage: <https://ajspiie.com>

FTAXP / МПНТИ / IRSTI 03.20
https://doi.org/10.51943/2710-3994_2026_13_2_329-341

HISTORICAL SOURCE MATERIALS IN MANUSCRIPT HERITAGE RELATED TO ER ZHANIBEK

*Oshan Zhanymkhan*¹, *Hossein Khoshbateni*², *Yeldos Sauyrkan*³

¹ Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology
(28, Shevchenko Str., 050010, Almaty, Republic of Kazakhstan)
Candidate of Historical Sciences

 <https://orcid.org/0000-0002-5767-2794>. E-mail: osanzanymhan@gmail.com

² Tabriz University
(Tabriz, Iran)

 <https://orcid.org/0009-0002-6415-9558> E-mail: Hosseinkhishbaten@yahoo.com

³ Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (28, Shevchenko Str., 050010, Almaty, Republic of Kazakhstan)

1st year doctoral student of Al-Farabi Kazakh National University

 <https://orcid.org/0000-0003-0079-0420> E-mail: erekejan@gmail.com

© Valikhanov IHE, 2026

© Oshan Zh., Khoshbateni H., Sauyrkan Y. 2026

Abstract. Introduction. Er Zhanibek batyr is one of the famous warriors who lived during the era of Ablai Khan. The great Kazakh scholar Chokan Valikhanov, in his work dedicated to Ablai Khan, explicitly states that the 18th century was an extremely difficult period in Kazakh history. He also noted that the historical events of that era were not easily forgotten by the people. Over time, such memories preserved in the people's consciousness began to be recorded in writing. There are many examples of such records relating to Er Zhanibek. As a carrier of national memory, this historical manuscript plays a special role in conveying the nation's past identity, left in the depths of history, to subsequent generations. From this perspective, it is considered a valuable heritage that reflects the multi-layered processes of the past. *Goals and objectives.* The main objective of the research is to demonstrate the documentary value of the folkloric materials preserved in manuscript form relating to Er Zhanibek batyr. The relevance of the research lies in determining the historical, cultural, and documentary value of our people's written folkloric heritage, exploring their potential to fill in the blank pages of our history, and demonstrating the tremendous assistance such records provide in studying data preserved within archival documents and historical works.. This article traces the formation and preservation of the manuscript variants concerning Er Zhanibek Berdauletuly, a historical figure of the 18th century, which are kept in the rare manuscript collection of the Scientific Library. It identifies other versions preserved in Kazakhstan and neighboring countries, and provides a textological analysis of them. *Results.* By discussing the specific contents of the written heritage

concerning Er Zhanibek batyr, this study proposes opportunities to introduce it into scientific circulation as a historical source. *Conclusion.* This approach considers effective ways to systematically study the written versions of historical events that were preserved in popular memory and recorded across different eras. It also reveals the importance of using our people's manuscript heritage as historical sources in the study of the Fatherland's history.

Keywords: Manuscript heritage, Er Zhanybek Bater, folklore, historical memory, historical materials

Acknowledgments. The article was prepared within the framework of the implementation of the scientific program "Manuscript Heritage of Kazakhstan: Registration, Restoration, Scholarly Cataloguing, Digitization, and Comprehensive Codicological Studies" with the financial support of the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (individual registration number: BR28712621).

For citation: Oshan Zh, Khoshbateni H., Sauyrkan Y. Historical source materials in manuscript heritage related to Er Zhanibek // Asian Journal “Steppe Panorama”. 2026. Vol. 13. No. 2. Pp. 329–341. (In Kaz.). DOI: 10.51943/2710-3994_2026_13_2_329-341

ЕР ЖӘНІБЕККЕ ҚАТЫСТЫ ҚОЛЖАЗБА МҰРАЛАРЫНДАҒЫ ТАРИХИ ДЕРЕКТІК КӨРІНІСТЕР

Ошан Жанымхан¹, Хошбатени Хосейн², Елдос Сауырқан³

¹Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
(28-үй, Шевченко көш., 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)

Тарих ғылымдарының кандидаты

[ID https://orcid.org/0000-0002-5767-2794](https://orcid.org/0000-0002-5767-2794). E-mail: osanzanymhan@gmail.com

²Табриз университеті,
(Табриз қ., Иран,)

[ID https://orcid.org/0009-0002-6415-9558](https://orcid.org/0009-0002-6415-9558) E-mail: Hosseinkhishbaten@yahoo.com

³Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология Институты
(28 үй, Шевченко көш., 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің 1 курс докторанты

[ID https://orcid.org/0000-0003-0079-0420](https://orcid.org/0000-0003-0079-0420) E-mail: erekejan@gmail.com

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2026

© Ошан Ж., Хошбатени Х., Сауырқан Е. 2026

Аңдатпа. *Kіріспе.* Ер Жәнібек батыр Абылай хан дәуірінде жасаған әйгілі батырлардың бірі. Қазақтың ұлы ғалымы Ш. Уәлиханов Абылай ханға арналған өз еңбегінде XVIII ғасырдың қазақ тарихы үшін аса бір ауыр кезең болғандығын ашып айтады. Сондай-ақ аталған заманда болған тарихи оқиғалардың халық есінен көтеріле қоймағынын да тілге тиек еткен. Сондай халық есінде сақталған дүниелер араға уақыт салып хатқа түсе бастаған. Сол жазбалардың ішінде Ер Жәнібекке қатысты үлгілері де көптеп кездеседі. Аталған тарихи қолжазба ұлттық жадының тасымалдаушысы ретінде ұлттың өткен тарих қойнауларында қалған болымысын кейінгі ұрпаққа жеткізуде ерекше қызмет атқарады. Осы тұрғыдан алғанда ол өткеннің көпқабатты үдерістерін бейнелейтін құнды мұра ретінде қарастырылады. Зерттеудің негізгі мақсаты – Ер Жәнібек батырға қатысты қолжазба түрінде сақталған фольклорлық сипатты материалдардың деректік құндылығын көрсету. Зерттеудің өзектілігі – халқымыздың фольклорлық сипаттағы жазба мұраларының тарихи-мәдени және деректік құндылығын анықтау, олардың тарихымыздың ақтаңдақ беттерін толықтырудағы мүмкіндіктерін қарастыру, осы тектес жазбалардың архивтік құжаттар мен тарихи шығармалар мазмұнында сақталған мәліметтерді зерттеудегі орасан зор көмегін көрсетіп беру. *Материалдар мен әдістер.* Бұл мақалада XVIII ғасырда жасаған тарихи тұлғалардың бірі болған – Ер Жәнібек

Бердәулетұлы туралы Ғылыми кітапхананың сирек қолжазба қорында сақталған нұсқаларының қалыптасуы мен сақталуы анықталды, олардың Қазақстан мен көршілес елдерде сақталған басқа нұсқалары анықталды, сондай-ақ оларға мәгінтанулық тұрғыдан талдау жасалады. *Нәтижелері.* Ер Жәнібек батыр туралы жазба мұраның нақты мазмұндарын талқылау арқылы, оны тарихи дерек ретінде ғылыми айналымға енгізу мүмкіндіктерін ұсынады. Бұл тәсіл халық жадында сақталған тарихи оқиғалардың әр дәуірде хатқа түскен жазба нұсқаларын жүйелі зерттеудің тиімді жолдарын қарастырады. Сондай-ақ халқымыздың қолжазба мұрасын тарихи дерек ретінде пайдаланудың Отан тарихын зерттеудегі маңызын ашып көрсетеді.

Түйін сөздер: Қолжазбалық мұра, Ер Жәнібек батыр, фольклор, тарихи жады, тарихи дерек
Алғыс. Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитетінің қаржылық қолдауымен «Қазақстанның қолжазба мұрасы: реестрлеу, реставрациялау, ғылыми каталогтау, цифрландыру және кешенді кодикологиялық зерттеу» атты ғылыми бағдарламаны іске асыру аясында дайындалды (жеке тіркеу нөмірі: BR28712621).
 Дәйексөз үшін: Ошан Ж., Хошбатени Х., Сауырқан Е. Ер Жәнібекке қатысты қолжазба мұраларындағы тарихи деректік көріністер // Asian Journal “Steppe Panorama”. 2026. Т. 13. № 2. 329–341 бб. (Қаз.). DOI: 10.51943/2710-3994_2026_13_2_329-341

ИСТОРИКО-ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ МАТЕРИАЛЫ В РУКОПИСНОМ НАСЛЕДИИ ОБ ЕР ЖАНИБЕКЕ

Ошан Жанымхан¹, Х. Хошбатени², Елдос Сауырқан³

¹Институт истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова
 (д. 28, ул. Шевченко, 050010 Алматы, Республика Казахстан)
 Кандидат исторических наук.

 <https://orcid.org/0000-0002-5767-2794>. E-mail: osanzanymhan@gmail.com

²Тебризский университет

(г. Тебриз, Иран)

 <https://orcid.org/0009-0002-6415-9558> E-mail: Hosseinkhishbaten@yahoo.com

³Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова

(ул. Шевченко, 28., 050010 г. Алматы, Республика Казахстан)

Докторант 1 курса Казахского национального университета имени аль-Фараби

 <https://orcid.org/0000-0003-0079-0420> E-mail: erekejan@gmail.com

© ИИЭ им. Ч.Ч. Валиханова, 2026

© ОшанЖ., Хошбатени Х., Сауырқан Е. 2026

Аннотация. *Введение.* Ер Жанибек батыр — один из прославленных батыров, живших в эпоху Абылай хана. Великий казахский ученый Ч. Валиханов в своем труде, посвященном Абылай хану, открыто говорит о том, что XVIII век стал для казахской истории крайне тяжелым периодом. Он также отмечает, что исторические события той эпохи надолго сохранились в памяти народа. Со временем эти сохранившиеся в народной памяти предания начали фиксироваться письменно. Встречается множество образцов подобных записей, касающихся Ер Жанибека. Данная историческая рукопись, выступая носителем национальной памяти, играет особую роль в передаче последующим поколениям сущности нации, оставшейся в недрах прошлого. С этой точки зрения она рассматривается как ценное наследие, отражающее многослойные исторические процессы. *Цель и задачи* исследования — показать источниковую ценность фольклорных материалов о Ер Жанибек батыре, сохранившихся в виде рукописей. Актуальность исследования заключается в определении историко-культурной и источниковой ценности письменного фольклорного наследия нашего народа,

рассмотрении его потенциала в восполнении «белых пятен» нашей истории, а также в демонстрации огромной роли подобных записей при изучении сведений, сохранившихся в архивных документах и исторических трудах. В данной статье прослежено формирование и сохранение вариантов рукописей о Ер Жанибеке Бердаулетулы — одном из выдающихся исторических деятелей XVIII века, хранящихся в фонде редких книг и рукописей Научной библиотеки. Выявлены другие версии рукописей, сохранившиеся в Казахстане и соседних странах, а также проведен их текстологический анализ. *Результаты.* Путем детального разбора содержания письменного наследия о Ер Жанибек батыре, в исследовании предлагаются пути введения его в научный оборот в качестве исторического источника. *Заключение.* Подобный подход позволяет найти эффективные методы системного изучения письменных вариантов исторических событий, сохранившихся в народной памяти и зафиксированных в разные эпохи. Кроме того, раскрывается значимость использования рукописного наследия нашего народа в качестве исторического источника при изучении отечественной истории.

Ключевые слова: Рукописное наследие, Ер Жаныбек Батыр, фольклор, историческая память, исторические материалы

Благодарность. Статья подготовлена в рамках реализации научной программы «Рукописное наследие Казахстана: регистрация, реставрация, научная каталогизация, оцифровка и комплексные кодикологические исследования» при финансовой поддержке Научного комитета Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (индивидуальный регистрационный номер: BR28712621).

Для цитирования: Ошан Ж., Хошбатени Х., Сауырман Е. Историко-документальные отражения в рукописном наследии об Ер Жанибеке // Asian Journal “Steppe Panorama”. 2026. Т. 13. № 2. С. 329–341. (На Каз.). DOI: 10.51943/2710-3994_2026_13_2_329-341

Кіріспе

XVIII ғасырда өмір сүрген көрнекті тарихи тұлғаның бірі – «Ер Жәнібек» деген даңқты атпен белгілі қазақ батыры Жәнібек Бердәулетұлы. Аталған тұлға туралы халық арасында өте көп тарихи жырлар мен аңыздар сақталған. Осы дүниелерде Ер Жәнібектің көрінекті батыр әрі тілге шешен, ойға көсем дана би болғандығы айтылады әрі батырдың жоңғар шапқыншылығы кезіндегі ерлігі көбірек сөз болады. Сонымен бірге онда қазақ хандары мен сұлтандары, батырлары, би-шешендері туралы да мәліметтер көптен кездеседі.

Ер Жәнібекке қатысты мәліметтер батырдың өзі туралы аңыздар мен жырлардан ғана емес, батыр өмір сүрген дәуірде жасаған тұлғаларға байланысты тарихи аңыздар мен жырлардан да көптеп кездесіп отырады. «Қабанбай батыр» жырында, «Нұралы батыр» жырында, Есенгелді батырға қатысты жырларда тағы басқа әдеби мұраларда Жәнібек батырдың ерлігі сөз болады.

Ер Жәнібек туралы Құрбанғали Халид, Машһүр-Жүсіп Көпеев, Шәкәрім Құдайберді, Ақыт Үлімжіұлы, Асқар Татанайұлы қатарлы авторлар өз еңбектерінде жазып қалдырған. Бұл мұралар Ер Жәнібек батырдың тарихи келбетін ашумен бірге, қазақ тарихының аталған дәуірін бейнелеп беруімен құнды.

Материалдар мен әдіс-тәсілдер.

Ер Жәнібек батырға қатысты жырлар мен аңыздардың үлгілері елімізде, қала берді ҚХР мен Моңғолияда қоныстанған қандастарымыздың арасында кең көлемде сақталған. Алматыдағы Орталық ғылыми кітапхана мен М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының қолжазба қорларында шағатай-қадым жазуымен, төте жазумен, латын әрпінде және кирилл әрпінде жазылып, хатқа түскен материалдар бар.

Бұған дейін шетелдерде, соның ішінде ҚХР ШҰАР Алтай аймағы, Тарбағатай аймағы, Үрімжі қаласында баспадан шыққан сирек кездесетін кітаптарда (Ер Жәнібек. 2006: 22-23, 26) және «Шалғын» (Шалғын, 1984: 45-65), «Мұра» (Мұра, 1989: 36-39) қатарлы мерзімді басылымдарда жарық көрген.

Отандық іргелі басылымда «Бабалар сөзі» жүз томдық кітабы мазмұнынан орын алды (Бабалар сөзі, 2012: 86-том, 265-268; Бабалар сөзі, 2012: 87 том, 12-25, 86-89, 102-142). Осы мұралардың бір бөлім нұсқалары батырдың 300 жылдық торқалы тойын атап өту шарасының бір мазмұны ретінде 2013 жылы Алматыда жарық көрген «Ер Жәнібек Бердәулетұлы» (Ж. Ошан, Н. Нәбиолла, 2014: 224-245) атты жинаққа енгізілген.

Аталған мақалада негізгі дереккөз ретінде Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Орталық ғылыми кітапханасы сирек қолжазбалар қорында сақталған, қазақтың көне жазу үлгісінде, яғни қадим жазуы немесе «хат-и хадим» деп аталған араб графикасына негізделген жеңілдетілген жазу нұсқасында, Байтұрсыновтың төте жазуында, латын жазуында және қазіргі қолданыстағы кирилл жазуында хатқа түскен Ер Жәнібек батырға қатысты қолжазба материалдары пайдаланылды. Бұл құжаттар өткен ғасырдың бірінші жартысында қағазға түсірілген. Мазмұндық тұрғыдан XVIII ғасырдағы тарихи оқиғалар мен қоғамдық қатынастарды бейнелейтін деректік сипатқа ие.

Аталған қолжазбалар ауызша дәстүр үлгілерінің жазбаша нұсқалары ретінде қазақ халқының тарихи-мәдени жадында сақталған оқиғалар желісін, тұлғалар бейнесін және әлеуметтік құрылым көріністерін айқындауға мүмкіндік береді. Ғылыми тұрғыдан бұл материалдар – қазақ қоғамының саяси-әлеуметтік дамуын, ру-тайпалық құрылымын, көшпелі өмір салтының ерекшеліктерін зерделеуде сирек әрі құнды дереккөздер қатарына жатады. Әсіресе, XVIII ғасырдағы тарихи үдерістердің кейбір көмескі тұстарын нақтылау тұрғысынан маңызы зор.

Аталған мұраларды зерттеудің нәтижелері XVIII ғасырлардағы қазақ қоғамының бірқатар көмескі тұстарын айқындауға мүмкіндік берді. Атап айтқанда, қазақ ру-тайпаларының көші-қон үдерістері, қоныстану аймақтары, сыртқы саяси жағдайға байланысты орын алған қозғалыстар, ішкі әлеуметтік байланыстар мен өзара ықпалдастық сипаттарын анықтай алады. Сонымен қатар, қазақ қоғамының ішкі құрылымдық болмысы – дәстүрлі құқықтық нормалары мен рухани-мәдени құндылықтар жүйесі жөнінде тың тұжырымдар жасауға негіз қалайды.

Орталық ғылыми кітапхана қолжазба қорында Ер Жәнібекке қатысты қазірге дейін анықталған қолжазба мұралар қатарында: «Керей Ер Жәнібек деген батырдың үйсіннің бір батырына айтқаны», «Керей Бердәулетұлы Ер Жәнібек пен Тіленші бидің он бес жасында кездесуі», «Жәнібек пен Тіленшінің екінші кездесуі», «Жәнібек батыр мен Тіленшінің үшінші кездесуі», «Тіленші мен Жәнібек», «Керей Жәнібек батыр туралы» деген алты қолжазба анықталып отыр.

Зерттеу барысында аталған қолжазбаларды ғылыми айналымға енгізудің деректанулық қағидаттары қатаң сақталды. Атап айтқанда мәтіндердің түпнұсқалық сипатын бұзбай сақтау негізгі принциптердің бірі ретінде қарастырылды. Мақала көлемінің шектеулі болуы ескеріле отырып жекелеген ескі қолжазбаға ғана мәтіндік реконструкция жасау әдісі қолданылды. Қолжазбаларда қамтылған мәліметтерді өзге жазба деректермен және нақты тарихи жағдайлармен салыстыру жолымен талданды. Бұл тәсіл тарихи оқиғалардың уақыттық және кеңістіктік шеңберін нақтылауға, сондай-ақ деректердегі мәліметтердің шынайылығын айқындауға мүмкіндік береді.

Талқылау

«Ғылым ордасы» РМК Орталық ғылыми кітапхананың сирек қолжазбалар қорында сақталған материалдар мазмұны жағынан аса кең ауқымды тақырыптарды қамтиды. Аталған қорда XVIII ғасырдағы тарихи тұлғаларға қатысты хатқа түскен мол жазба құжаттар жинақталған. Бұл құжаттар сол дәуірдің саяси-әлеуметтік үдерістерін, тұлғалардың қызметі мен тарихи оқиғалардың сипатын зерттеуде маңызды деректік негіз болып саналады. Аталған жазбалардың кейбірі белгілі бір тұлғаның жеке атымен сақталса, кейбірі басқа тақырыпта тіркелген жазбалардың мазмұнынан орын алған. Сол қолжазба кешенінде Ер Жәнібек Бердәулетұлының атында тіркелген қолжазбалар да бар. Қазіргі уақытқа дейін анықталған деректер бойынша, аталған тұлғаға қатысты алты қолжазба мұрасы белгілі болып отыр.

Бірінші қолжазба: «Керей Ер Жәнібек деген батырдың үйсіннің бір батырына айтқаны». Бұл қолжазба ҚР Орталық ғылыми кітапхананың 547 бумасында сақтаулы. Қолжазба «Толыбаев Мұхамедәлінің шығармалары» деген атпен 1949 жылы кітапхана қорына түскен. Қолжазба қазақтың көне жазу үлгісіндегі қадим жазуы («Қадим жазуы» немесе «хат-и хадим») деп аталған араб графикасына негізделген жеңілдетілген жазу нұсқасында жазылған деуге болады (ОҒКҚК. 547 бума, «Толыбаев Мұхамедәлінің шығармалары»).

Екінші қолжазба: «Керей Бердәулетұлы Ер Жәнібек пен Тіленші бидің он бес жасында кездесуі». Бұл қолжазба ҚР Орталық ғылыми кітапхананың қолжазба қорындағы 901 буманың № 1 дәптерінде сақталған. Қолжазба төте жазумен жазылған. «Ел аузынан алынған сөздер» деген атпен 1951 жыл 21 тамызда қолжазба қорға түскен. Қолжазбаны Павлодар облысы Баянауыл ауданының тұрғыны Мағзұм Ахметұлы (Сүйіндік руынан) деген адам тапсырған. (ОҒКҚК. 901 бума, № 1 дәптер. «Ел аузынан алынған сөздер»).

Осыған ұқсас аңыз «Жәнібек батырдың Тіленші биге айтқандары» деген атпен 1997 жылы ҚХР-да жарық көрген «Шіңгіл ауданының аңыз-ертегілері» деген кітапта жарияланған (Шіңгіл, 1997: 34-35). Аталған аңызды Шіңгіл ауданының тұрғыны Қуанған Әбдікәрімұлы деген адам ел аузынан жинап берген, Дәлелбек Қинаятұлы реттеп, баспаға дайындаған.

Үшінші қолжазба: «Жәнібек пен Тіленшінің екінші кездесуі». Бұл қолжазба ҚР Орталық ғылыми кітапхананың қолжазба қорындағы 901 бума № 1 дәптерде сақталған. Төте жазумен жазылған. «Ел аузынан алынған сөздер» деген атпен 1951 жыл 21 тамызда қолжазба қорға түскен. Қолжазбаны Павлодар облысы Баянауыл ауданының тұрғыны Мағзұм Ахметұлы (Сүйіндік руынан) деген адам тапсырған (ОҒКҚК. 901 бума, № 1 дәптер. «Ел аузынан алынған сөздер»).

Төртінші қолжазба: «Жәнібек батыр мен Тіленшінің үшінші кездесуі». Қолжазба ҚР Орталық ғылыми кітапхананың қолжазба қорынан алынды. 901 бума № 1 дәптерде сақталған. Төте жазумен жазылған. «Ел аузынан алынған сөздер» деген атпен 1951 жыл 21 тамызда қолжазба қорға түскен. Қолжазбаны Павлодар облысы Баянауыл ауданының тұрғыны Мағзұм Ахметұлы (Сүйіндік руынан) деген адам тапсырған (ОҒКҚК. 901 бума, № 1 дәптер. «Ел аузынан алынған сөздер»).

Бесінші қолжазба: «Тіленші мен Жәнібек» деп аталған. Қолжазбаның Орталық ғылыми кітапхананың 849 бумасында латын әрпімен жазылған нұсқасы сақталған (ОҒКҚК. 849 бума). Бұдан тыс қолжазбаның машинкада басылған көшірме нұсқалары да сақталған. Оның тағы бір нұсқасы ҚР Орталық ғылыми кітапхананың қолжазба қорындағы 1068-бумада сақталған (ОҒКҚК. 1068 бума). Екінші бір нұсқасы ҚР ҒЖБМ Ғылым комитетіне қарасты М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және Өнер институтының қолжазбалар қорының 989 бума, 4 дәптерінде; 1010 бума, 9 дәптерінде сақталған (ӘӨИҚК. 989 бумасында, 4 дәптер; 1010 бума, 9 дәптер). Сондай-ақ, институтының қолжазбалар қорының 991 бумасында «Ер Жәнібек пен Тіленші шешен» деген басқа бір атпен машинкада басылған көшірме нұсқасы сақталған (ӘӨИҚК 991 бума). Қолжазбаның осы мәтіні профессор Тұрсынбек Кәкішев құрастырған «Билер сөзі» кітабындағы «Жәнібек би» деген аңыздың екінші бөлігінде берілген (Кәкішев, 2012: 51-52).

Осыған ұқсас аңыздың үлгісі Қытайдағы қазақтар арасында да сақталған. Мұндай аңыздың бірін Қуанған Әбдікәрімұлы деген адам ел аузынан жазып алған. Кейін келе Дәлелбек Қинаятұлы аңызды реттеп, баспаға дайындап «Жәнібек батырдың Тіленші биге айтқандары» деген атпен «Шіңгіл ауданының аңыз-ертегілері» деген кітапта жарияланған (Шіңгіл, 1997: 32-34). Шыңжаңда шыққан «Қазақ ауыз әдебиетінің қазынасы» сериясының аңыздарға арналған екінші кітабында да осы аңыздың мазмұнымен ұқсас «Жәнібек батырдың Тіленші биге айтқандары» деген нұсқа жарияланған (Аңыз-ертегілер, 2008: 130-131). «Жәнібек батырдың Тіленші биге айтқандары» деген тағы бір нұсқасы 2011 жылы Шыңжаң халық баспасы мен Іле халық баспасы бірлесіп баспадан шығарған 25 томдық «Қазақ ауыз әдебиеті қазынасы» деген кітаптар сериясының «Аңыз-ертегілер» атты 13 томында да жарияланған (Қазақ ауыз әдебиетінің қазынасы, 2011: 13-том, 267-269).

Алтыншы қолжазба: «Керей Жәнібек батыр туралы»

Қолжазба Орталық ғылыми кітапхананың 849 бумасында сақтаулы. Қолжазба латын жазуымен жазылған. Құжаттың машинкада басылған көшірме нұсқалары Орталық ғылыми кітапхананың қолжазба қоры, 1068 бумасында сақталған; М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының қолжазба қорының 989 бумасында да сақталған. М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының қолжазба қоры 330 бумасында да сақтаулы, ал оның машинкаға терілген көшірмесі осы қордың 1004 бума 3 дәптерінде сақтаулы (ОҒКҚҚ. 1068 бума; ӘӨИҚҚ. 991 бума, 1004 бума 3 дәптер).

Нәтижелер

«Керей Ер Жәнібек деген батырдың үйсіннің бір батырына айтқаны» атты бұл қолжазба қадим жазуымен («хат-и хадим») жазылған. Бұған ұқсас нұсқа қазірге дейін еш жерде кездескен жоқ.

Транслитерациясы:

(1) كراى ايرجانييك ديكان باطر اويسون ننگ بر باطرينه (2) آيتقانى (3) بر آياغى آقصاب ايكان آقصاب جانييك دبتہ آيتلادی ايكان (4) اير جانييك ديپته آيتلا ديكان (5) بول باطردينك جايلا ب مناتن بر طورى اطنن جلقى عه (6) جبارماى تونده ايلغى آرقاندا ب قويدايكان بر تونده (7) جلقنى جاؤ الب كتدى ديب جلقى شى كلب اوياتقان (8) صونك وا قاق طورى بار ما ديسه بار ديدى (9) الب كلا كور ديب قالاي الب كيتدى ديب جونون (10) صور بنتن آيتقان صونك بول اويسون ايكان (11) ارتمنان كلا برينكد بر ديب هر بر بولجالدی جرلار آيتن (12) تونده جالعز جوريب كنتب طانك اطلب كون چقان (13) مزكلده جلقى الغان ننگ قاراپن كوريب آقاي صاليب (14) آيتقانى داويسى اولكان ايكان (15) اويسون جلقمدى الب بارا پينك صارى صودى كوريب (16) آرتنكان منده كلامن قاق طورومدى توبوليپ (17) آلدنكانن آرسنن چوپسا قابتاينك جاؤ عان قارداى سباله ب (18) آرسن نايمان آرىص بن آظويم التى قارص بن (19) سن بزآؤدنك باص ترسى چون پينك من اطان ننگ جون ترسى طالسين (20) ... جلقى من...؟ طاپسته ديكانده بر طوب كسى طوريب (21) آناداى جاقندا ب داؤيب جتر جرکه كليكانصونك (22) وا طوقته آلكينده نه ديدينك سوزونكدى توكل (23) اپتالماديق پول سوزونكدى آيتچى ديكانده (24) آلكى سوزين قايتہ آيتقانصونك وا باطر (25) بر كال ناپسيباى اطيپالوق ديب سلام بريپيب (26) آمانداپيب جون صوراپيب اطنن آيتقان (27) صونك آداى پينك اطننك دى ايشتؤشم (28) اوزونكدى بر كورؤكه اپتيكان ايسم ايدى (29) ديب جلقپن طوقتا ب قايريب بريپ آمان آيداب (30) قايتن جالعز اوزى كينكى كسى لارى آرتنان كلبتى (31) براق اويسون ننگ باطرى ننگ اطنن بلماين

Қазіргі қазақ тіліндегі аудармасы:

Жәнібектің бір аяғы ақсақ екен, ақсақ Жәнібек деп те аталады екен. Ер Жәнібек деп те айтылады екен. Бұл батырдың жайлап мінетін бір торы атын жылқыға жібермей, түнде ылғи арқандап қояды екен.

Бір түнде жылқыны жау алып кетті, – деп жылқышы келіп оятқан соң. – Уа, қақ торы бар ма?– десе, – бар, – дейді. «Алып келе гөр» дейді. «Қалай алып кетті» дейді. Жөнін, тұс бетін айтқан соң.

– Бұл үйсін екен, артымнан келе беріңдер, – деп, – әрбір болжалды жерлерді айтып, түнде жалғыз жүріп кетіп, таң атып, күн шыққан мезгілде жылқы алғанның қарасын көріп айғай салып айтқаны, дауысы үлкен екен:

Үйсін, жылқымды алып барасың,

Сары суды көбелеп.

Артыңнан мен келемін,

Қақ торымды төбелеп.

Алдыңнан арғын жетсе қайтасың,

Жауған қардай себелеп.

Арғын, найман арыспын,

Азуым алты қарыспын.

Сен бұзаудың бас терісі, шөңшіксің,

Мен атанның жон терісі, талысбын.

Жылқыны таста дегенде, бір топ кісі тұрып, анадай жақындап, дауысы жетер жерге келген соң, уа, тоқта, әлгінде не дедің, сөзіңді түгел ести алмадық. Сол сөзіңді айтшы дегенде, әлгі сөзін қайта айтқан соң:

– Уа батыр бері кел, насыбай атысалық, – деп сәлем берісіп амандасып, жөн сұрасып, атын айтқан соң.

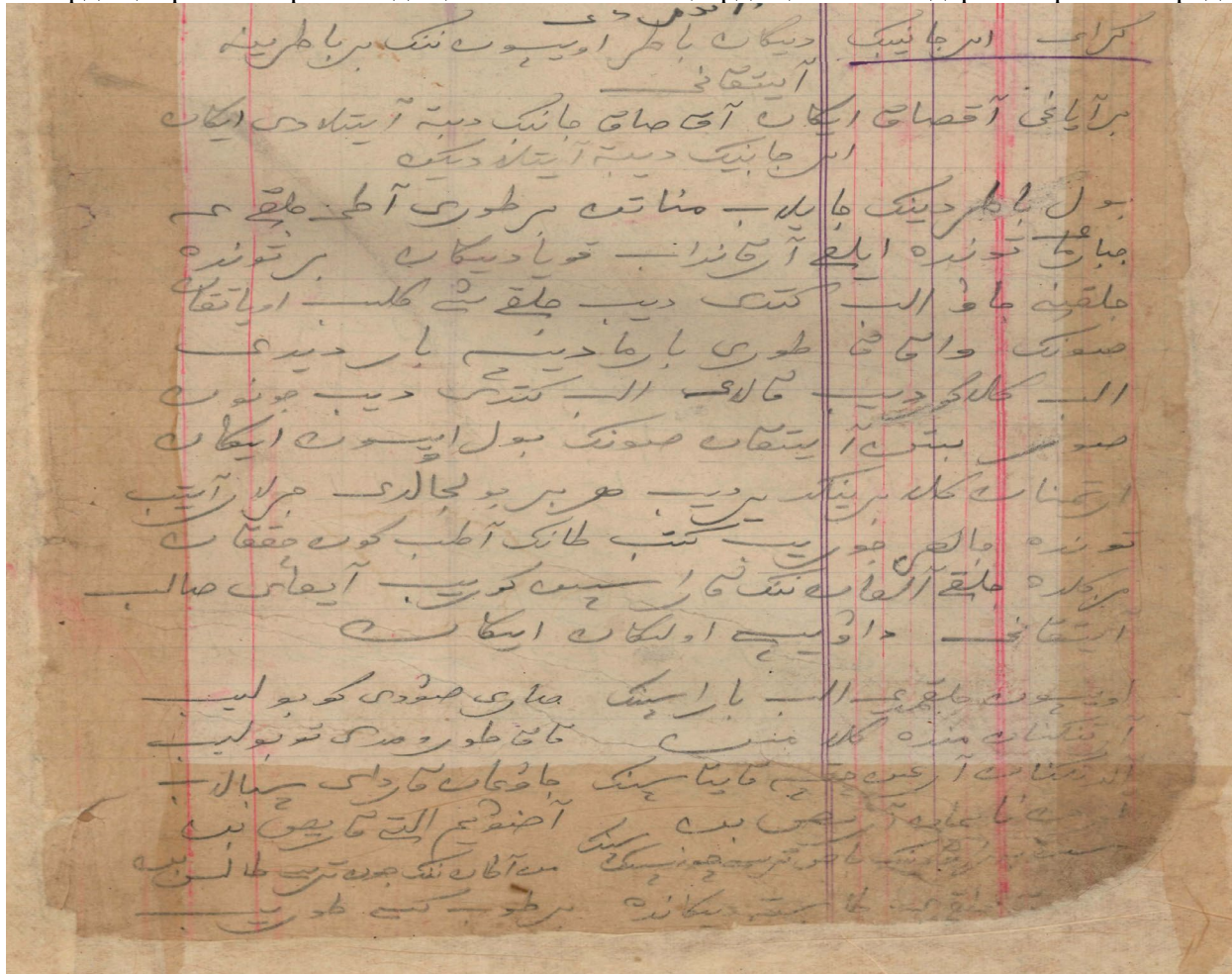
– Сенің атыңды естуші ем, өзіңді бір көруге істеген ісім еді, – деп жылқысын тоқтатып, қайырып беріпті.

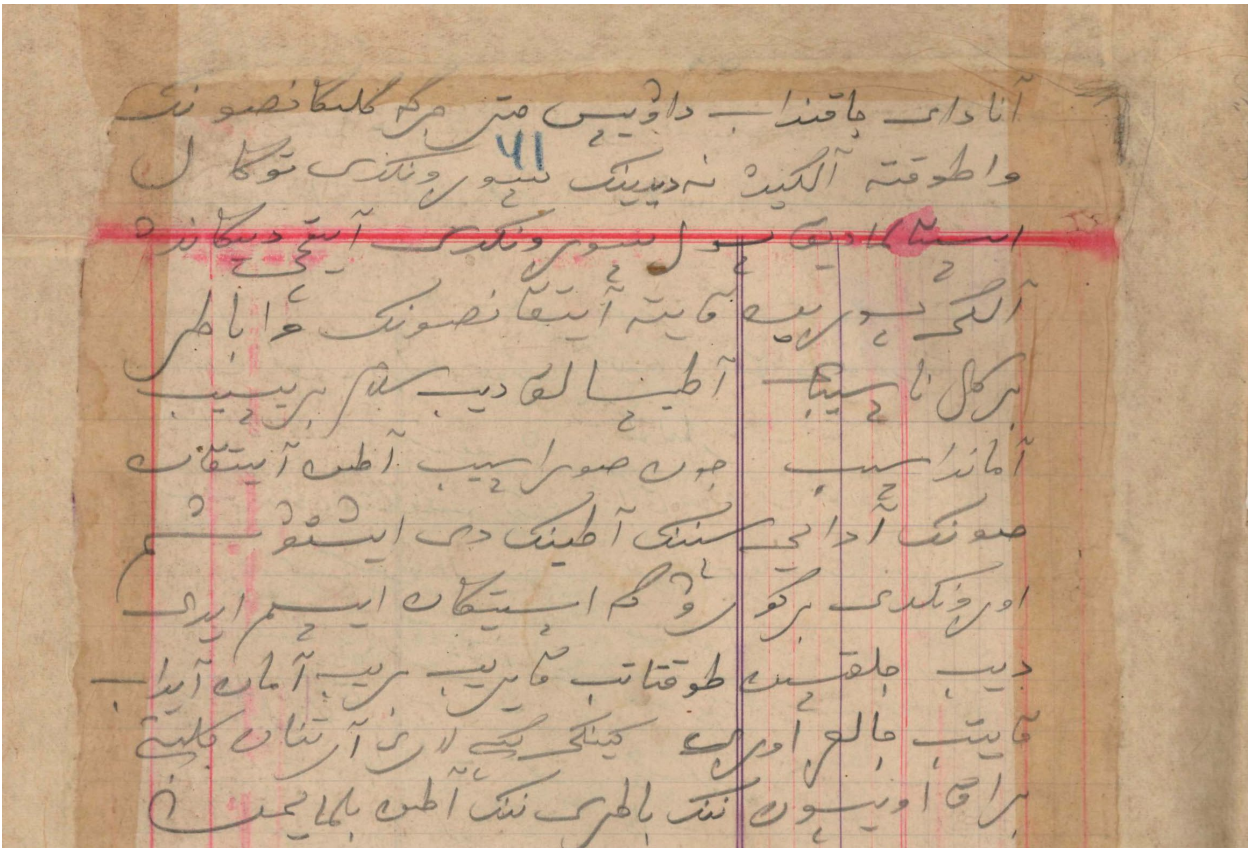
Аман айдап қайтыпты жалғыз өзі. Кейінгі кісілер артынан келіпті. Бірақ үйсіннің батырының атын білмеймін.

Бұл қолжазбада қазақ ру-тайпаларынан керей, арғын, найман және үйсін руларының аты аталады. Мұндағы керей, арғын, найман бұлар орта жүздің рулары.

Ал үйсін атауы бүкіл Ұлы жүздің ортақ атауы ретінде сипатталған. Бұл аталған дәуірдегі қазақтардың нақты болымысынан хабардар ете алады. Үйсін атауының бүкіл ұлы жүздің ортақ атауы болған жағдайды XVIII ғасырдың екінші жартысында жазылған Қытай деректемелеріндегі қазақ-ру тайпалары туралы мәліметтер де растайды.

Аталған қолжазбадағы Қазақ жерінің тарихи-географиясы туралы айтылған жер-су атында Сарысу өзенінің аты аталады. Мұнда айтылған Сарысу Қарағанды облысындағы Сары Арқаның Бұғылы тау деп аталатын тау бөктерінен басталып Қарағанды және Қызылорда облыстары жерімен 800 шақырым ағып өтіп Сыр өңіріндегі Телікөлге құятын өзен болуға тиіс. Бұл бізді батыр шыққан орта жүз руларының, сондай-ақ үйсіндердің XVIII ғасырдың бірінші жартысында қоныстанған аймақтардың бағыт-бағдарын көрсетіп береді.

«Керей Бердәулетұлы Ер Жәнібек пен Тіленші бидің он бес жасында кездесуі» деп аталатын қолжазба құжатта да қазақ ру-тайпаларының өріс-қоныстары туралы мәлімет сақталған. Онда:

«Абақ керейдің қонысы бұрын Қарағандыға қарайтын Қу ауданында Едірей-Арқалық деген таулар болатын. Кейін бұл қоныстарға арғын тұқымы Мейрам баласы, ұран аты Қаракесек, Болатқожа тұқымы қаз дауысты Қазыбек балалары келіп араласа қона бастаған соң, Жәнібек батыр жер иалғызып, Балқаш маңынан қоныс алып көшіп келеді. Себебі менің өз тірлігімде еш нәрсе етпесе де, іргелі ел, жуан атаның балалары келіп қалды, ажал келіп өліп қалсам, кейін қалған елге қоныс қылғызып симас деп ойлапты. Ол кезде ұрылық, зорлықтың көп заманы, кейінгі қонысында қалған қаракесек елінде ауысқан, барымта, ұрлық малдарын жоқтап, қасында қанша жолдастары бар Жәнібек келеді. Ол заман батыр заманы, қорықса да, силаса да, қарсы тұра алмайды. Үй тіккізіп, қой сойып, күту көрсетіп жата береді» – деп жазған.

Жоғарыдағы мәліметтерге сүйенсек, Абақ керей руының бір кезеңдегі қоныстары бұрынғы Қарағандыға қарасты Қу ауданы аумағындағы Едірей-Арқалық таулары маңында орналасқан. Едірей – Сарыарқадағы Арқалық пен Мыржық тауларының солтүстігінде орналасқан тау. Кейін бұл өңірге арғын тайпасының Мейрам баласы, оның ішінде ұраны Қаракесек атанған Болатқожа әулетінен тарайтын Қаз дауысты Қазыбек бидің ұрпақтары келіп, бұрынғы қоныстармен араласа қоныстана бастаған. Осыдан кейін Жәнібек батыр жаңа жайылым іздетіп, Балқаш маңынан қоныс алып, сол өңірге қарай көшіп барған.

Жоғарыда көрсетілген екі қолжазбада айтылған Сарысу өзені, Едірей–Арқалық өңірі, Балқаш маңы тек географиялық нысан ретінде ғана емес, XVIII ғасырдың 50 жылдарының алды-артындағы қазақ руларының қоныстану тарихы, этникалық өзара ықпалдастығы және көші-қон бағыттарын зерттеуде маңызды тарихи кеңістік ретінде қарастырылады.

«Жәнібек пен Тіленшінің екінші кездесуі» және «Жәнібек батыр мен Тіленшінің үшінші кездесуі» деп аталатын екі қолжазбада да Ер Жәнібектің Едірей, Арқалықтағы қоныстарынан көшіп кеткенімен, ондағы елмен үнемі байланыста болып, келіп-кетіп тұрғаны айтылған. Ол Едірей, Арқалықтағы Қазыбек бидің баласы Бекболат, Қазымбеттердің ұлдары Тіленші және

Қанай, Жанай, Атымбай, Анай дегендермен байланыста болып отырған. Мұндай мәлімет Ер Жәнібекке қатысты Орталық ғылыми кітапхана қолжазба қорында сақталған нұсқалардан басқа да нұсқаларда да көп қайталаып отырады.

Орталық ғылыми кітапхана қолжазба қорындағы «Тіленші мен Жәнібек» деп аталған қолжазбада:

«Жәнібек қартайған кезде керейдің жуандарының зорлығына шыдай алмай, Алтай өрдегі абақ керейге ауып барады, – дегенді Тіленші естіп: – Жәнібекті сөзден мүдіртемін деп, алдын тосып, жолығып,...» – деген бір мәлімет кездеседі.

Батырдың қазіргі Абай облысы, Жарма ауданына қарасты Ортабұлақ ауылы маңындағы биік төбеге жерленгені белгілі. Бұл Ер Жәнібекке қарасты ел-жұрты батыр қайтыс болғанға дейін осы өңірді қоныс еткенін көрсетіп береді. Бұл бойынша қарастырсақ *«Алтай өрдегі абақ керейге ауып барады»* деген мәлімет күмән тудырады. Солай дегенмен, қолжазбада айтылған мұндай мәлімет Абақ керей, уақ және наймандардың бір бөлім елінің XVIII ғасырдың екінші жартысында Қара Ертістің жоғары ағысынан Өр Алтай өңіріне дейінгі аралықта қоныстанған тарихи үдерістен де хабар береді.

Сөйтіп, аталған қолжазбалардағы мәліметтер XVIII ғасырдың екінші жартысындағы қазақ ру-тайпаларының Қазақ даласындағы қоныстану үдерістерін зерттеуде маңызды дереккөздердің бірі болып саналады. Онда сол кезеңдегі этноаумақтық орналасу, көшіп-қону бағыттары, ру-тайпалардың өзара орналасу реті мен тарихи қоныс аймақтары жөнінде мәліметтер сақталған. Мұндай мәлімет XVIII ғасырдың екінші жартысында Қазақстан аймағында қалыптасқан саяси-әлеуметтік жағдайдың ықпалымен ру-тайпалардың қоныс аудару, жаңа жайылымдық кеңістіктерді игеру және дәстүрлі көшпелі шаруашылық жүйесін сақтап қалу үрдістерін де аңғартады. Осы тұрғыдан алғанда, аталған қолжазба қазақ халқының тарихи географиясын, этникалық құрылымын және аймақтық қоныстану ерекшеліктерін зерттеуде маңызды деректік негіздердің бірі ретінде ғылыми айналымға тартуды қажет етеді.

Жоғарыда келтірілген мәліметтер Жоңғар хандығы жойылар қарсаңындағы және одан кейінгі кезеңдерде қазақтардың бұдан бұрын жоңғарлардың иелігіне өтіп кеткен тарихи ата-қоныстарына қайта оралып, қоныстану үдерісінің нақты тарихи көріністерін айқын көрсетеді.

Мұндай қолжазбалардың тарихи дерек ретіндегі құндылықтарының тағы бір қыры қолжазбалар мазмұнында кездесетін тарихи тұлғалар мен олардың өміріне қатысты мазмұндардан көрініс табады.

«Жәнібек батыр мен Тіленшінің үшінші кездесуі» деп аталған қолжазбада *«Қазыбек бидің баласы Бекболат, Қазымбет деп аталады. Тіленші – Бекболат баласы, Қазымбеттен – Қанай, Жанай, Атымбай, Анай дегендер туады»* деп Қазыбек биден тараған ұрпақтары туралы шежірелік мәліметтер қалдырады.

Аталған деректе көрсетілген Тіленші – Қаракесек руынан шыққан Қаз дауысты Қазыбек бидің немересі, Бекболат бидің (1714-1790) ұлы еді. Бекболат бидің Ер Жәнібектің замандасы екенін ескерсек Тіленші бидің Жәнібек батырдың ұлдарымен тұстас кезеңде өмір сүрген адам болғаны нақтылана түседі. Бұл жайт жоғарыда аталған қолжазбалар мазмұнында нақты түрде көрініс тауып отырған.

«Жәнібек батыр мен Тіленшінің үшінші кездесуі» деген қолжазбада Ер Жәнібек пен Тіленші арасында болған мынандай бір диалог жазылған.

« ... Үш ай жатқанда, жаныңнан бөлінген күнім жоқ шығар. Ауыздан шығып сөйленіп, құлақпен естілген сөзді сіз айтып та болдыңыз, мен ұғып, естіп те болдым білем. Енді жездемнің айтқаны еді деп, есте қалғандай атасыз, анасыз бір әңгіме айтып бер дегенде, Жәнібек батырдың айтқаны:

– Атасыз, анасыз әңгіме менен қайдан шығады. Файыптан хабар беретін Бегімысықтан кейін әулие шықпайды. Халқын жсауға бермейтін Абылай ханнан кейін хан тумайды. Жолдасын жолға қалдырмайтын Бәйгелді Бостаннан кейін ер тумайды. Түскі берген қонақ асын, кешкіге санамайтын кеткусіз мырза абыз Шомақтан кейін бай тумайды. Екі емшегін кезек емізіп, екі жақты бірдей риза қылып, қара қылды қақ жарып төре беретін гаділ бабаң Қазыбектен кейін би тумайды дегенде Тіленші:

– *Дұрыс, хан тумаса тумас, Абылай төре өз жөнімен, әулие тумаса тумас, Бегімысық қожас өз жөнімен, батыр тумаса тумас, Бәйгелді Бостан қыпшақ өз жөнімен, бай тумаса тумас, абыз Шомақ қанжығалы өз жөнімен, би неге тумайды. Бабамның артынан шығып міне мен де отырғаным жоқ па? – дегенде, Жәнібек батыр:*

– *Уа-ай, Тәңір-ай, заманына қарай кісі қып ұстап отырған, барымташының малын қайыруға жарайтын мына сен, бір жалақ сары неме емеспісің, – деп Тіленшінің баяғыдан бері өзін кемітіп сөйлеген сөзін тап аттанарда бір-ақ түйіп қайырып кеткен екен».*

Бұл сұхбатта Ер Жәнібек Бегімысық әулие, Абылай хан, Бәйгелді Бостан, мырза абыз Шомақ, Қазыбек би қатарлы тұлғалардың атын атап, олардың тұлғалық қасиетін әдемі сипаттап көрсеткен.

Осында Абылай хан, Қазыбек би қатарлы аты әйгілі тұлғалардан басқа аты аталып отырған Бегімысық – әулие, қожас тұқымынан. Қаздауысты Қазыбектің серігі, ақыреттік досы болған адам делінеді. Бәйгелді Бостан болса ұқсас дәуірде өмір сүрген орта жүздің қыпшақ руынан шыққан батыры ретінде айтылады. Ал Шомақ абыз – Қанжығалы Абыз-Шомақ деген атпен халық арасында аты қалған Қазақ даласының абыздарының бірі.

Ер Жәнібек батырға байланысты жырлар мен аңыздарда, қолжазба материалдарда қазақ хандары мен батырларының, би-шешендерінің аты көптен кездеседі. Мұндай тұлғалар қатарында Әбілмәмбет, Абылай қатарлы хандар, Шақшақұлы Жәнібек, қаз дауысты Қазыбек, қанжығалы Бөгенбай, қаракерей Қабанбай, шапырашты Наурызбай, бағаналы Барлыбай, шұбар тулы Жаулыбай, сүйіндік Олжабай, уақ Бармақ, көкжарлы Барак, Ер Қосай, Ер Шыңғыр, Жобалай, Малайсары, уақ Өтеген және Шыңқожа батыр, Бекболат, және Тіленші секілді батырлар мен билерден өзге Бұқар жырау, қаракерей Соқыр Абыз, қанжығалы Шомақ абыз, керей Жәрке абыз, Бегімысық әулие сияқты жыраулар мен абыздардың аттары қатар айтылады.

Ер Жәнібек батырға қатысты тарихи мұраларда сол дәуірде өмір сүрген тарихи тұлғалардың осылайша кешенді түрде көрініс табуы бұл Орталық ғылыми кітапхана қорындағы мұндай қолжазба мұралардың тұлғатану тұрғысындағы ғылыми маңызын айқындайды. Ер Жәнібекке қатысты қолжазбалардағы мәліметтер тек белгілі бір кезеңнің тарихи-әлеуметтік ортасын сипаттап қана қоймай, сонымен қатар батырдың тарихи келбетін, қоғамдық рөлін және замандастарымен өзара байланысын тереңірек ашуға мүмкіндік береді.

Қорытынды.

Орталық ғылыми кітапхана сирек қолжазбалар қорында сақталған бұл қолжазбалар қазақ халқының тарихи-мәдени жадында сақталған деректерді ашып көрсетуге мүмкіндік беретін құнды тарихи мұралар қатарына жатады. Олар қазақ қоғамының өткен ғасырлардағы тарихи болмысын бейнелейтін сирек дереккөздер ретінде ғылыми тұрғыдан ерекше маңызға ие. Аталған мұраларды деректанулық, мәтінтанулық тұрғыдан қарастырып, құжат мазмұнына салыстырмалы-тарихи және мазмұндық-талдамалық әдістерді қолдана отырып, ұқсас мазмұндағы тарихи қолжазба мұралардың Қазақстан және іргелес елдердегі қазақтар арасында сақталу ақуалын анықтау, құжаттарда кездескен тарихи оқиғаларға, тарихи тұлғаларға, тарихи жер-су атауларына талдау жасау өткен ғасырлардағы қазақ қоғамының кейбір күңгірт тұстарын анықтай алады.

Ер Жәнібекке қатысты қолжазба құжаттарға мазмұндық-талдамалық әдіспен зерттеу арқылы мәтінде кездесетін негізгі сюжеттер, тарихи тұлғалардың қызметі, ру-тайпалық қатынастар, саяси байланыстар және қазақ ру-тайпаларының көші-қон бағыттарын қарастыруға болады. Осы негізде жасалған зерттеудің нақты нәтижелері аталған кезеңдегі қазақ ру-тайпаларының көші-қон үдерістері, қоныстану ақуалы, ішкі жақтағы өзара байланыстары, қазақ қоғамының ішкі болымыстарын ашып көрсетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар Ер Жәнібек батырға қатысты тарихи мұраларда сол дәуірде өмір сүрген тарихи тұлғалардың кешенді түрде көрініс табуы деректердің тұлғатану тұрғысындағы ғылыми маңызын арттырып, батырдың тарихи келбетін нақтылай түсуге мүмкіндік береді.

Бір ғана тарихи тұлғаға қатысты халық жадында сақталған тарихи мұралардың Қазақстан аумағында және оған іргелес елдерде қоныстанған қазақтар арасында мазмұндық әрі әдеби үлгі жағынан бірізділікті сақтауы қазақ халқының этномәдени дәстүрінің бірегей болмысы мен сабақтастығы ұзақ уақыт бойы жалғасқанын айғақтайды. Бұл құбылыс қазақ қоғамының ортақ тарихи жадқа, ортақ рухани құндылықтарға және фольклорлық дәстүрге негізделген біртұтас этномәдени кеңістікте дамығанын көрсетеді.

Қортыта келгенде, қолжазба деректерді кешенді ғылыми тұрғыдан талдау қазақ халқының тарихи жадында сақталған мәліметтерді ғылыми тұрғыда қайта пайымдауға, сондай-ақ қазақ қоғамының әлеуметтік-саяси болмысын жаңаша зерделеуге негіз қалайды.

References

- Aniz-ertegiler, 2008 — Qazaq auyz adebietinin qazynasy: Aniz-ertegiler. Eki tomdyq. 2-tom [Treasury of Kazakh Oral Literature: Tales and Legends. 2 vol. Vol. 2]. Urumqi, Xinjiang People's Publishing House, 2008. 339 p. (In Kaz.).
- АОИQQ — М.О. Аuezov atyndagy Adebiet jane oner institutynyn qoljazba qory [Manuscripts Collection of the M. O. Auezov Institute of Literature and Art]: Files 280, 914, 991, 1004, 1124. (In Kaz.).
- Babalar Sozi, 2012 — Babalar Sozi [Babalar Sozi: One Hundred-Volume Edition]. Vol. 87. Astana: Foliant Publishing House, 2012. 432 p. (In Kaz.).
- Babalar Sozi, 2012 — Babalar Sozi [Babalar Sozi: One Hundred-Volume Edition]. Vol. 86. Astana: Foliant Publishing House, 2012. 448 p. (In Kaz.).
- Er Zhanibek, 2006 — Compiled by A. Baibosynuly, Sh. Kumaruly, Er Zhanibek. Urumqi: Xinjiang People's Publishing House. 240 p. (In Kaz.).
- Er Zhanibek, 2011 — Qazaq auyz adebietining qazynasy [Treasury of Kazakh Oral Literature: Er Zhanibek]. Urumqi: Xinjiang People's Publishing House. 324 p. (In Kaz.).
- Kakishev, 2012 — *Kakishev T.* Biler sozi: Sheshendik arnaw, tolgaw, daw [The Words of the Biys: Oratorical Dedications, Reflections and]. Almaty: Kazakh University, 1992. 160 p. (In Kaz.).
- Mura, 1989 — Mura Journal. 1989. No. 2, pp. 36–39. (In Kaz.).
- OGKQQ — Ortalyq gylimi kitaphanany qoljazba qory [Manuscripts Collection of the Central Scientific Library]: File 547. (In Kaz.).
- OGKQQ — Ortalyq gylimi kitaphanany qoljazba qory [Manuscripts Collection of the Central Scientific Library]: File 849. (In Kaz.).
- OGKQQ — Ortalyq gylimi kitaphanany qoljazba qory [Manuscripts Collection of the Central Scientific Library]: File 901. (In Kaz.).
- Oshan, Nabiolla, 2014 — Oshan Zh., Nabiolla N. Er Zhanibek Berdaeletuly (Er Zhanibek Berdaeletuly: Historical Epics and Legends). Almaty: Palitra Press, 2014. 552 p. (In Kaz.).
- Qazaq awiz adebietinin qazynasy, 2011 — Qazaq awiz adebietinin qazynasy: Jiirma bes tomdyq. 13-tom. Añiz-ertegiler [Treasure of Kazakh Oral Literature: Twenty-five volumes. Volume 13. Legends and fairy tales]. Urumqi, 2011. 637 p. (In Kaz.).
- Shalgyn, 1984 — Shalgyn Journal. 1984. No. 4, pp. 45–65. (In Kaz.).
- Shingil, 1997 — Shingil awdanynyn halyq añiz-ertegileri [Folk Legends and Tales of Shingil County]. Shingil, 1997. Page 261. (In Kaz.).

Әдебиеттер тізімі

- Аңыз-ертегілер, 2008 — Қазақ ауыз әдебиетінің қазынасы: Аңыз-ертегілер. Екі томдық. 2-том. Үрімжі, Шыңжаң халық баспасы, 2008. 339 б.
- ӘӨИҚҚ — М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының қолжазба қоры: 280-бума; 914-бума; 991-бума; 1004-бума; 1124-бума.
- Бабалар сөзі, 2012 — Бабалар сөзі: Жүз томдық. 87 том. Астана: Фолиант, 2012. 432 б.
- Бабалар сөзі, 2012 — Бабалар сөзі: Жүз томдық. 86 том. Астана: Фолиант, 2012. 448 б.
- Ер Жәнібек, 2006 — Құраст.: Ақын Байбосынұлы, Шәміс Құмарұлы, Ер Жәнібек. Үрімжі, Шыңжаң халық баспасы, 2006. 240 б.
- Ер Жәнібек, 2011 — Қазақ ауыз әдебиетінің қазынасы: Ер Жәнібек. Үрімжі: Шыңжаң халық баспасы, 2011. 324 б.
- Ер Жәнібек. — Үрімжі: Шыңжаң халық баспасы, 2011. 324 б.
- Кәкішев, 2012 — Кәкішев Т. Билер сөзі: Шешендік арнау, толғау, дау. Алматы: Қазақ университеті, 1992. 160 б.
- Қазақ ауыз әдебиетінің қазынасы, 2011 — Қазақ ауыз әдебиетінің қазынасы: Жиырма бес томдық. 13-том. Аңыз-ертегілер. Үрімжі, 2011. 637 б.
- Мұра, 1989 — «Мұра» журналы 1989. № 2 сан, 36-39 бб.
- ОҒКҚҚ — Орталық ғылыми кітапхананың қолжазба қоры: 901-бума.
- ОҒКҚҚ — Орталық ғылыми кітапхананың қолжазба қоры: 547-бума;

ОҒКҚҚ — Орталық ғылыми кітапхананың қолжазба қоры: 849-бума.

Ошан, Нәбиолла, 2014 — *Ошан Ж., Нәбиолла Н.* Ер Жәнібек Бердәулетұлы (Тарихи жырлар мен аңыздар) — Алматы, «Palitra Press» баспасы, 2014. 552 б.

Шалғын, 1984 — «Шалғын» журналы. 1984. № 4 сан. 45-65 бб.

Шіңгіл, 1997 — Шіңгіл ауданының халық аңыз-ертегілері. Шіңгіл, 1997. 261 б.

CONTENTS

HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDIES

Baizhumanova Z.B., Kalybekova M.Sh., Gafurov A. MEDICAL EDUCATION IN THE USSR: APPROACHES OF CONTEMPORARY HISTORIOGRAPHY (USING KAZAKHSTAN AS AN EXAMPLE).....	300
Mukhatova O. Kh., Qadilbek M., Tashagyl A. KAZAKH–QING RELATIONS IN THE LETTERS OF ABILPEIZ SULTAN.....	315
Oshan Zh, Khoshbateni H., Sauyrkan Y. HISTORICAL SOURCE MATERIALS IN MANUSCRIPT HERITAGE RELATED TO ER ZHANIBEK.....	329
Tulepbergenov G., Bukanova R.K. KAYUM MUHAMEDKHANOV'S SCIENTIFIC EVERYDAY LIFE IN THE CONTEXT OF THE SEARCH FOR INFORMATION ABOUT ILYAS BORAGANSKY (Dedicated to the 110th birth anniversary of K.Mukhamedkhanov)	342

HISTORY

Abdrakhmanova G.S., Kalenova T.S., Maslov Kh.B. TRANSFORMATION OF REGIONAL GOVERNANCE IN EASTERN KAZAKHSTAN DURING THE CIVIL WAR.....	354
Atdaev S.J., Atdaeva O.G. HISTORY OF ORAZ-YAGLY-KHAN AND HIS DESCENDANTS.....	368
Bekmagambetov R.K., Bimolanova A.A., Bekmagambetova M.Zh. ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL STRUCTURE OF THE TURGAY REGION IN THE CONTEXT OF THE STEPPE STATUS OF 1891: IMPERIAL POLICY AND REGIONAL SPECIFICITY.....	386
Dossymova M.K., Topal N., Zhylykshybayeva K. SOVIET RUSSIA AND TURKEY: THE QUESTION OF MILITARY AID (1919–1920).....	400
Zharkynbayeva R.S., Zhangabay A.P. LIVING CONDITIONS, LABOR CONDITIONS, AND MEDICAL CARE OF WORKERS IN THE KAZAKH SSR DURING THE WAR YEARS (1941–1945).....	414
Zakarya R., Saitbekov A.M. POLITICAL EMIGRANTS IN KAZAKHSTAN IN THE 1930S–1940S: MIGRATION PROCESSES AND SOCIO-LEGAL STATUS.....	432
Kasymova D., Mukanova G., Margulan A. SOVIET EXPERIENCE OF KAZAKH-YOMUD CONFLICT SETTLEMENT OF 1923 (BY ARCHIVAL MATERIALS).....	447
Kozybayeva M.M. THE INSTITUTE OF DISENFRANCHISEMENT IN THE ELECTORAL LEGISLATION OF KAZAKHSTAN IN THE EARLY 1920S – FIRST HALF OF THE 1930S.....	465
Nurymbetova G.R., Janysbay T.S. SOVIET MODERNIZATION AND THE ELIMINATION OF ILLITERACY: THE FORMATION OF THE ADULT EDUCATION SYSTEM IN KAZAKHSTAN (1920S–1930S).....	481
Saktaganova Z.G., Ilyasova A.U. ON THE QUESTION OF ESCAPE FROM THE KARAGANDA CORRECTIVE LABOR CAMP DURING THE WAR YEARS (1941–1945).....	502
Sariguzel N. THE IMPACT OF ATATÜRK'S DOMESTIC TRAVELS ON TURKEY'S TAX POLICY (1930–1931).....	519
Toktarbayuly A. THE POLICY OF COLLECTIVIZATION OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS RESULTS (1954–1959, ON THE EXAMPLE OF BAYAN-ÖLGIİ PROVINCE).....	530
Ualiyev T., Sabitov Zh. SOVIET INTERPRETATION OF THE “EDIGE” EPIC IN THE 1920–1930S: MARXIST PREFACES AND APPROACHES OF THE KAZAKH INTELLECTUALS.....	549
Utegenov M., Bektasov Sh., Aliyeva S.I. FROM THE HISTORY OF THE CONFISCATION OF BAYS HOUSEHOLDS IN NORTHERN KAZAKHSTAN (1928).....	565

ETHNOLOGY/ANTHROPOLOGY

Sharipov R.K., Baigunakov D.S., Nurshanov A.A. PETROGLYPHIC COMPLEXES TANBALY END ALMALY IN THE CHU-ILI MOUNTAINS: NATURAL ENVIRONMENT; SOURCES OF RAW MATERIALS AND MANUFACTURING TECHNIQUES	584
Sholakhov M., Nabiev R. THE IMAGE OF THE SNAKE AMONG TURKO-MONGOLIAN PEOPLES.....	599

МАЗМҰНЫ

ТАРИХНАМА ЖӘНЕ ДЕРЕКТАНУ

Байжуманова З.Б., Калыбекова М.Ч., Гафуров А.М. КСРО-ДАҒЫ МЕДИЦИНАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ: ЗАМАНАУИ ТАРИХНАМАЛЫҚ БАҒЫТТАР (ҚАЗАҚСТАН МЫСАЛЫНДА).....	300
Мұхатова О.Х., Қадылбек М., Ташағыл А. ӘБІЛПЕЙІЗ СҰЛТАННЫҢ ХАТТАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ-ЦИН ҚАТЫНАСТАРЫ.....	315
Ошан Ж., Хошбатени Х., Сауырқан Е. ЕР ЖӘНІБЕККЕ ҚАТЫСТЫ ҚОЛЖАЗБА МҰРАЛАРЫНДАҒЫ ТАРИХИ ДЕРЕКТІК КӨРІНІСТЕР.....	329
Төлепбергенов Ғ.М., Буканова Р.Ғ. ҚАЙЫМ МҰХАМЕДХАНОВТЫҢ ІЛИЯС БОРАГАНСКИЙ ТУРАЛЫ ДЕРЕКТЕРДІ ІЗДЕУ КОНТЕКСТІНДЕГІ КҮНДЕЛІКТІ ҒЫЛЫМИ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ (Қ. Мұхамедхановтың 110 жылдығына орай).....	342

ТАРИХ

Абдрахманова Г.С., Каленова Т.С., Маслов Х.Б. АЗАМАТ СОҒЫСЫ ЖАҒДАЙЫНДА ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ Өңірлік басқарудың трансформациясы.....	354
Атдаев С.Дж., Атдаева О.Г. ОРАЗ-ЯҒЛЫ-ХАН ЖӘНЕ ОНЫҢ ҰРПАҚТАРЫНЫҢ ТАРИХЫ.....	368
Бекмағамбетов Р.К., Бимолданова А.А., Бекмағамбетова М.Ж. ТОРҒАЙ ОБЛЫСЫНЫҢ 1891 ЖЫЛҒЫ ДАЛА ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘКІМШІЛІК-АУМАҚТЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ: ИМПЕРИЯЛЫҚ САЯСАТ ЖӘНЕ АЙМАҚТЫҚ ЕРЕКШЕЛІК.....	386
Досымова М.К., Топал Н., Жылқышыбаева Қ. КЕҢЕСТІК РЕСЕЙ ЖӘНЕ ТҮРКИЯ: ӘСКЕРИ КӨМЕК МӘСЕЛЕСІ (1919–1920).....	400
Жаркынбаева Р.С., Жаңабай А.П. СОҒЫС ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ (1941–1945 ЖЖ.) ҚАЗАҚ КСР ЖҰМЫСШЫЛАРЫНЫҢ ТҮРМЫС-ТІРШІЛІК ЖАҒДАЙЫ, ЕҢБЕК АХУАЛЫ ЖӘНЕ МЕДИЦИНАЛЫҚ ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУІ.....	414
Закарья Р., Сайтбеков А.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САЯСИ ЭМИГРАНТТАР 1930–1940-ЖЫЛДАРЫ: КӨШІ-ҚОН ҮДЕРІСТЕРІ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ.....	432
Қасымова Д.Б., Мұқанова Г.Қ., Марғұлан А.С. ҚАЗАҚ-ЙОМУД ҚАҚТЫҒЫСЫН РЕТТЕУДІҢ КЕҢЕСТІК ТӘЖІРИБЕСІ, 1923 ЖЫЛ (МҰРАҒАТ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША).....	447
Қозыбаева М.М. 1920 ЖЫЛДАРДЫҢ БАСЫ – 1930 ЖЫЛДАРДЫҢ БІРІНШІ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЙЛАУ ЗАҢНАМАСЫНДАҒЫ САЙЛАУ ҚҰҚЫҒЫНАН АЙЫРУ ИНСТИТУТЫ.....	465
Нұрымбетова Г.Р., Жанысбай Т.С. КЕҢЕСТІК МОДЕРНИЗАЦИЯ ЖӘНЕ САУАТСЫЗДЫҚТЫ ЖОЮ: ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕРЕСЕКТЕРГЕ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ (1920–1930 ЖЖ.).....	481
Сақтағанова З.Ғ., Илясова Ә.Ү. 1941–1945 СОҒЫС ЖЫЛДАРЫ ҚАРАҒАНДЫ ЕҢБЕКПЕН ТҮЗЕТУ ЛАГЕРЫНЕН ҚАШУ МӘСЕЛЕСІ.....	502
Сарыгүзел Н. АТАТҮРІКТІҢ ІШКІ САПАРЛАРЫНЫҢ ТҮРКИЯНЫҢ САЛЫҚ САЯСАТЫНА ӘСЕРІ (1930–1931).....	519
Тоқтарбайұлы А. ХАЛЫҚ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ҰЖЫМДАСТЫРУ САЯСАТЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ 1954–1959 (БАЯН-ӨЛГИЙ АЙМАҒЫ МЫСАЛЫНДА) НА ТРЕХ ЯЗЫҚАХ ПЕРЕВОД.....	530
Уалиев Т.А., Сабитов Ж.М. «ЕДІГЕ» ЖЫРЫНЫҢ 1920–1930-ЖЫЛДАРДАҒЫ КЕҢЕСТІК ИНТЕРПРЕТАЦИЯСЫ: МАРКСИСТІК АЛҒЫСӨЗДЕР ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ҰСТАНЫМДАРЫ.....	549
Утегенов М., Бектасов Ш., Алиева С.И. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БАЙ ШАРУАШЫЛЫҚТАРЫН ТӘРКІЛЕУ (1928 ж.) ТАРИХЫНАН.....	565

ЭТНОЛОГИЯ/АНТРОПОЛОГИЯ

Шәрипов Р.К., Байғұнақов Д.С., Нұршанов А.А. ШҮ–ІЛЕ ТАУЛАРЫНДАҒЫ ПЕТРОГЛИФТІК КЕШЕНДЕРІ: ТАБИҒИ ОРТАСЫ; ШИКІЗАТ КӨЗДЕРІ ЖӘНЕ ЖАСАЛУ ТЕХНИКАСЫ.....	584
Шолахов М., Набиев Н. ТҮРКІ-МОҢҒОЛ ХАЛЫҚТАРЫНДАҒЫ ЖЫЛАН БЕЙНЕСІ.....	599

СОДЕРЖАНИЕ

ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ

Байжуманова З.Б., Калыбекова М.Ч., Гафуров А.М. МЕДИЦИНСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В СССР: ПОДХОДЫ СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ (НА ПРИМЕРЕ КАЗАХСТАНА).....	300
Мухатова О. Х., Кадылбек М., Ташагыл А. КАЗАХСКО-ЦИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В ПИСЬМАХ АБИЛПЕЙЗ СУЛТАНА.....	315
Ошан Ж., Хошбатени Х., Сауыркан Е. ИСТОРИКО-ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ОТРАЖЕНИЯ В РУКОПИСНОМ НАСЛЕДИИ ОБ ЕР ЖАНИБЕКЕ.....	329
Тулепбергенов Г.М., Буканова Р.Г. НАУЧНАЯ ПОВСЕДНЕВНОСТЬ КАЮМА МУХАМЕДХАНОВА В КОНТЕКСТЕ ПОИСКА СВЕДЕНИЙ ОБ ИЛЬЯСЕ БОРАГАНСКОМ (К 110-летию К. Мухамедханова).....	342

ИСТОРИЯ

Абдрахманова Г.С., Каленова Т.С., Маслов Х.Б. ТРАНСФОРМАЦИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ ВОСТОЧНОГО КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ГРАЖДАНСКОЙ ВОЙНЫ.....	354
Атдаев С.Дж., Атдаева О.Г. ИСТОРИЯ ОРАЗ-ЯГЛЫ-ХАНА И ЕГО ПОТОМКОВ.....	368
Бекмагамбетов Р.К., Бимолданова А.А., Бекмагамбетова М.Ж. АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОЕ УСТРОЙСТВО ТУРГАЙСКОЙ ОБЛАСТИ В КОНТЕКСТЕ СТЕПНОГО ПОЛОЖЕНИЯ 1891 ГОДА: ИМПЕРСКАЯ ПОЛИТИКА И РЕГИОНАЛЬНАЯ СПЕЦИФИКА.....	386
Досымова М.К., Топал Н., Жылкышыбаева К. СОВЕТСКАЯ РОССИЯ И ТУРЦИЯ: ВОПРОС ВОЕННОЙ ПОМОЩИ (1919–1920).....	400
Жаркынбаева Р.С., Жанабай А.П. УСЛОВИЯ ЖИЗНИ И ТРУДА И МЕДИЦИНСКОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ РАБОЧИХ КАЗАХСКОЙ ССР В ВОЕННЫЕ ГОДЫ (1941–1945 ГГ.).....	414
Закарья Р., Сайтбеков А.М. ПОЛИТИЧЕСКИЕ ЭМИГРАНТЫ В КАЗАХСТАНЕ В 1930–1940-Е ГОДЫ: МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ И СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ.....	432
Касымова Д.Б., Муканова Г.К., Маргулан А.С. СОВЕТСКИЙ ОПЫТ УРЕГУЛИРОВАНИЯ КАЗАХСКО-ЙОМУДСКОГО КОНФЛИКТА 1923 ГОДА (ПО АРХИВНЫМ МАТЕРИАЛАМ).....	447
Козыбаева М.М. ИНСТИТУТ ЛИШЕНИЯ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ ПРАВ В ВЫБОРНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ КАЗАХСТАНА В НАЧАЛЕ 1920-Х – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ 1930-Х ГОДОВ.....	465
Нурымбетова Г.Р., Жанысбай Т.С. СОВЕТСКАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ И ЛИКВИДАЦИЯ НЕГРАМОТНОСТИ: СТАНОВЛЕНИЕ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ В КАЗАХСТАНЕ (1920–1930 ГГ.).....	481
Сактаганова З.Г., Илясова А.У. К ВОПРОСУ О ПОБЕГАХ ИЗ КАРАГАНДИНСКОГО ИСПРАВИТЕЛЬНО-ТРУДОВОГО ЛАГЕРЯ В ГОДЫ ВОЙНЫ (1941–1945).....	502
Сарыгузель Н. ВЛИЯНИЕ ВНУТРЕННИХ ПУТЕШЕСТВИЙ АТАТЮРКА НА НАЛОГОВУЮ ПОЛИТИКУ ТУРЦИИ (1930–1931).....	519
Токтарбайулы А. ПОЛИТИКА КОЛЛЕКТИВИЗАЦИИ НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА И ЕЁ РЕЗУЛЬТАТЫ (1954–1959 ГГ., (НА ПРИМЕРЕ БАЯН-УЛГИЙ АЙМАКА).....	530
Уалиев Т.А., Сабитов Ж.М. СОВЕТСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ЭПОСА «ЕДИГЕ» В 1920–1930-Е ГОДЫ: МАРКСИСТСКИЕ ПРЕДИСЛОВИЯ И ПОДХОДЫ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ.....	549
Утегенов М., Бектасов Ш., Алиева С.И. ИЗ ИСТОРИИ КОНФИСКАЦИИ БАЙСКИХ ХОЗЯЙСТВ В СЕВЕРНОМ КАЗАХСТАНЕ (1928 г.).....	565

ЭТНОЛОГИЯ/АНТРОПОЛОГИЯ

Шарипов Р.К., Байгунаков Д.С., Нуршанов А.А. ПЕТРОГЛИФИЧЕСКИЕ КОМПЛЕКСЫ В ЧУ–ИЛИЙСКИХ ГОРАХ: ПРИРОДНАЯ СРЕДА, ИСТОЧНИКИ СЫРЬЯ И ТЕХНИКА ИЗГОТОВЛЕНИЯ.....	584
Шолахов М., Набиев Н. ОБРАЗ ЗМЕИ У ТЮРКО-МОНГОЛЬСКИХ НАРОДОВ.....	599

ASIAN JOURNAL “STEPPE PANORAMA”

2026. 13(2)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Құрылтайшысы және баспагері:

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:

050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Журнал сайты: <https://ajspiie.com>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТЖЭИ басылған:

050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй